

Asia: VN/19726/2023

Vammaispalvelulain voimaantulon siirtäminen

Lausuntopyyntö

Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

Kannatatteko uuden vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ajankohdasta 1.10.2023 uuteen ajankohtaan 1.10.2024?

Ei

Halutessanne voitte antaa tiiviit perustelut vastaukselle:

VN/19726/2023.

Kehitysvammaliitto vastustaa vammaispalvelulain voimaantulon siirtämistä ja lain avaamista uuteen valmisteluun tavoitteena saada lausunnolla olevan ehdotuksen mukaisesti 36 miljoonan euron säästöt.

Kehitysvammaliitto katsoo, että hallituksen esitys ei sisällä riittäviä perusteluja vammaispalvelulain voimaantulon lykkäämiselle vielä vähintään vuodella. Näemme myös, että osa perusteluista on perusoikeuksien vastaisia. Eryyisen haavoittuvassa asemassa olevalle rajatulle ihmisryhmälle pääosin subjektiivisina oikeuksina turvattujen vammaispalvelujen järjestämistä ei Suomen perustuslain puitteissa tule säästösyillä rajoittaa.

Jos uuden vammaispalvelulain voimaantuloa lykätään, vammaiset ihmiset joutuvat odottamaan vielä pitkään tarvitsemiaan palveluita. Eryyisen haitallisesti viivästys vaikuttaa niiden vammaisten ihmisten asemaan, jotka ovat tällä hetkellä jääneet väliinputoajiksi eivätkä ole päässeet lainkaan vammaispalveluiden piiriin. Heitä ovat esimerkiksi lapset ja nuoret, joilla ei ole vielä kehitysvammadiagnoosia, useat autismi- ja neurokirjon ihmiset sekä ihmiset, joilla on etenevään sairauteen, aivovammaan tai aivoverenkiertohäiriöön liittyvä kommunikoinnin häiriö.

Lakia on valmisteltu pitkään ja se on yksimielisesti hyväksytty eduskunnassa. Kehitysvammaliitto kannattaa, että laki astuu voimaan kuten alun perin on tarkoitettu 1.10.2023. Lain toteutumista seurattaisiin sekä muutostarpeita arvioitaisiin huolella tehtävän seurannan perusteella. Tämä vaihtoehto antaisi mahdollisuuden seurata lain kustannusvaikutuksia sekä vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuteen saada tarvitsemansa palvelut. Lakiin tarvittavia muutoksia olisi tämän jälkeen seurantatietoon perustuen helpompi arvioida.

Vammaispalvelulain lykkäämistä on perusteltu ja kannatettu sillä, etteivät hyvinvointialueet ole ehtineet paneutua uuteen lainsäädäntöön ja tarvitsevat lisää aikaa valmistautumiseen. Peruste kuulostaa pätevältä, muttei aiemman kokemuksen valossa sellainen ole. Kehitysvammalain (519/1977) ja vammaispalvelulain (380/1987) täytäntöönpano on ollut monelta osin erittäin hidasta lakien voimaan tultua. Lain lykkäämisen sijaan tulee panostaa ministeriötason ohjaukseen, toimeenpanon seurantaan ja korjaavien toimenpiteiden tekemiseen seurantatiedon pohjalta. Myös vammaisjärjestöjen rooli on merkittävä käytännön kokemusten ja epäkohtien esille tuojana. Järjestöt tulee ottaa vahvasti mukaan lainsäädännön toimeenpanoon.

Huoli soveltamisalan laajentumisesta on ylimitoitettu

Vammaispalvelulain voimaantuloajankohdan siirtämisen tavoitteena on varata aikaa soveltamisalaa koskevien säännösmuutosten valmistelulle sekä vaikutusten arvioinnille. Lain soveltamisalaa on kritisoitu ja huolta on esitetty, että laki laajentaisi vammaispalvelujen käyttäjäryhmää ja sen luonne erityislakina hämärtyisi. Kehitysvammaliitto katsoo, että soveltamisalan pykälä yhdessä lain toissijaisuuden periaatteen kanssa on riittävän selkeä tulkinnaltaan lain palveluiden myöntämiseen niitä tarvitseville vammaisille henkilöille. Soveltamisalan oikea tulkinta edellyttää myös aina ministeriön antamaa ohjausta.

Lain soveltamisalaa on myös kritisoitu sillä, että jatkossa yhä useampi ikääntyvä henkilö tulisi sen piiriin. Laista poistettiin perustuslaillisista syistä ikääntymisrajaus, mutta se ei tarkoita, että kaikkien iäkkäiden palvelut voitaisiin vastaisuudessaan järjestää vammaispalvelulain perusteella. Soveltamisalaa rajaavat edelleen tiukka vammaisen henkilön määritelmä sekä lain toissijaisuus ja vaatimus palvelukohtaisten myöntämisedellytysten täyttymisestä. Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan mukaan myös jatkossa tulee erottaa iäkkäille henkilöille heidän yksilöllisen tarpeensa mukaan järjestettävät palvelut (vanhuspalvelut) vammaisille henkilöille järjestettävistä erityispalveluista (vammaispalveluista).

Lain lykkäämisen sijaan lain soveltamisalan oikeaa tulkintaa tukisi valtakunnalliseen ohjaukseen panostaminen, jolla voitaisiin varmistaa, että vammaispalvelut kohdentuvat niitä tarvitseville. Lisäksi on huomioitava, että lain soveltamisala ei oleellisesti muutu nykytilanteesta. Tällä hetkellä voimassa olevassa laissa ikääntymisrajaus on vain henkilökohtaisessa avussa, joten muutos koskee vain sitä. Ikääntyvät ihmiset saavat myös nykyisin henkilökohtaista apua, jos tarve palvelulle ei perustu pääasiassa tavanomaiseen ikääntymiseen. Tilanne ei siten olennaisesti muutu.

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalassa määritellään YK:n vammaissopimuksen mukaisesti sitä, millaiset toimintarajoitteet aiheuttavat vammaisuutta. Erityisesti sosiaalisten toimintarajoitteiden huomiointi on herättänyt keskustelua, ja on esitetty kantoja, joissa toivotaan, että lain soveltamisalasta poistetaan sosiaalinen toimintakyky.

Sosiaalinen toimintarajoite on välttämätöntä säilyttää soveltamisalassa, jotta myös erityisesti lievemmin kehitysvammaiset ja autismi- ja neurokirjon ihmiset pääsevät vammaispalvelujen piiriin, silloin kun he vammaispalvelulain mukaisia palveluja välttämättä tarvitsevat. Sosiaalisen toimintakyvyn rajoitteet eivät ole aina näkyviä ja niiden vaikutus esim. arjessa selviämiseen ja ihmissuhteisiin on vaikeammin tunnistettavissa. Sosiaalisen toimintakyvyn huomiointi soveltamisalassa vähentää nykyisin yleistä väliinpuutoamista ja raskaampien ja kalliimpien palveluiden tarvetta sekä työelämästä syrjäytymistä.

Vammaisten palveluihin ei saa kohdistaa heikennyksiä

Lausuttavana olevassa esityksessä todetaan, että hallitusohjelman mukaan uudistuksen vuosittainen kustannusvaikutus nykytilanteeseen verrattuna saa olla korkeintaan 100 miljoonaa euroa. Kehitysvammaliitto katsoo, että kustannusvaikutuksiin sidottu perustelu lain lykkäämiselle on erittäin ongelmallinen. Vammaispalvelulaki on erityislaki ja sen tavoitteena on turvata kaikista heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden perusoikeuksien toteutumista. Kehitysvammaliitto katsoo, että säästötavoitteiden asettaminen rajoittamaan lakisääteisten palveluiden saatavuutta on ongelmallista Suomen perustuslain näkökulmasta. Valtion tulee varata riittävä rahoitus lakisääteisten vammaispalvelujen toteuttamiseen. Rahoituksen riittävyttä tulee seurata osana lain toimeenpanoa.

Talouden tasapainottaminen on tärkeää seuraavina vuosina, mutta kustannussäästöjä ei synny säästämällä välttämättömistä vammaispalveluista. Välttämätön tuen tarve vain siirtyy muualle ja tuottaa kustannuksia muissa palveluissa.

Sosiaaliturvan menot ja rahoitus 2021 raportin (TILASTORAPORTTI 21/2023 11.5.2023) mukaan toimintarajoitteisuutta (disability) koskevat menot ovat kehittyneet hyvin maltillisesti, koko kansantalouteen ja koko sosiaaliturvaan suhteutettuna supistuvasti.

Sosiaalimenoista toimintarajoitteisuusmenojen osuus oli korkeimmillaan tilastovuonna 1980 (16,6 %). Sen jälkeen osuus on supistunut ollen vuonna 2021 8,9 %.

”Toimintarajoitteisuuspalvelumenojen” osuus oli vuonna 2021 kaikista sosiaalimenoista neljä prosenttia, kaikista sosiaalimenoihin sisältyvistä palveluista (mm. koko terveydenhuolto, vanhuspalvelut) 10 %.

Viime vuosina toimintarajoitteisuusmenot ovat kokonaisuutena tarkastellen supistuneet tai pysyneet jokseenkin ennallaan, mitään dramaattisia muutoksia ei ole tapahtunut vuosikausiin. Olennaisin tekijä toimintarajoitteisuusmenoissa on työkyvyttömyyseläkkeensaajien määrä ja

eläkkeiden taso. Ko. eläkkeiden osuus on noin 35 % toimintarajoitteisuusmenoista. Palveluista ympärivuorokautisen asumisen palvelut ovat suurin yksittäinen erä (noin 12 %).

Palvelujen rakennelinjauksilla voidaan vaikuttaa kustannuksiin merkittävästi. Esimerkiksi asumisessa laitostyyppisen asumisen sijaan tulisi panostaa enemmän yksilöllisiin asumisratkaisuihin. Palveluja on suurelta osin järjestetty ”kriisivetoisesti” ja kustannuksiltaan kalliisti, eikä ennaltaehkäisevästi ja ennakoivasti.

Ennaltaehkäisevä ja varhainen tuki tulee nähdä sosiaalisena investointina, joka lisää ihmisten hyvinvointia ja säästää yhteiskunnan varoja. Palvelujen puute ja viivästyminen johtaa raskaampien ja kalliimpien erityistason palveluiden, kuten lastensuojelun ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon tarpeen kasvuun. Tuen ja palvelujen puute voi johtaa myös kouluikämyättömyyteen ja myöhemmin syrjäytymiseen, ja se tulee yhteiskunnalle kalliiksi.

Lain lykkääminen ja uudelleen avaaminen vie resursseja

Kehitysvammaliitto on erittäin huolestunut vammaislainsäädännön tilanteesta Suomessa. On erittäin poikkeuksellista, että näin merkittävä ja haavoittuvaa ihmisryhmää koskeva lakikokonaisuus eduskunnan yksimielisen hyväksynnän jälkeen halutaan avata jo ennen sen voimaantuloa. Lain voimaantulon siirtäminen vähentäisi vammaisten ihmisten ja heidän perheidensä luottamusta järjestelmää kohtaan ja loisi turhaa hämmennystä.

Kehitysvammaliitto vaatii, että lain voimaantulon siirtämisestä luovutaan ja laki astuu voimaan 1.10.2023.

Espoossa 10.8.2023

Susanna Hintsala

toiminnanjohtaja

Kehitysvammaliitto ry.

Hintsala Susanna
Kehitysvammaliitto